

GÜNÜMÜZ ÇOCUK EDEBİYATINDAN SEÇİLMİŞ ÇOCUK FELSEFESİ ÖRNEKLERİ

Zeki KARAKAYA*

ÖZET

Bu çalışmada edebi kurgu aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak çocuk felsefesini konu alan bazı eserler incelenmiştir.

İlk incelenen eser Türkiye de çocuk felsefesi üzerine ilk deneme çalışması olan Mustafa Ruhi Şirin'in *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* adlı şiiridir. İkinci eser Batı felsefe tarihini basit bir kurgu ile anlatan Jostein Gaarder'ın *Sofi'nin Dünyası* adlı romanıdır. Üçüncü ve dördüncü eserler ise; Antoine de Saint- Exupery'nin *Küçük Prenses* ve Çetin Öner'in *Gülibik* adlı uzun öyküleridir.

Çalışmada edebi metinlerdeki felsefi "yüzey ve derin yapı"yı ortaya çıkarabilmek için göstergebilim, edimbilim, metindilbilim analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: çocuk felsefesi, çocuklarla felsefe yapmak, eğitim felsefesi, varoluşçuluk, ontolojik deliller, metafizik, ahlak, güdüm kurgu, Sokrates tipi diyalog.

ABSTRACT

In this article, some works on children literature, which included children philosophy directly or indirectly by means of literary fiction, have been examined. The first work, *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* of Mustafa Ruhi Sirin, is the first poem on children philosophy in Turkey. The second work, *Sofi'nin Dünyası (Sofi's World)*, is the novel of Jostein Gaarder that tells of the history of western philosophy through simple fiction. The processed third work is *Küçük Prenses (Small Prince)* by Antoine de Saint- Exupery. The last work, *Gülibik*, is a long story by Cetin Öner.

To find out philosophical surface and deep structure in the literary works, the analytical methods of semiotics, text linguistics and pragmatics were used in this study.

Key Words: Children philosophy, with children philosophize, upbringing philosophy, existentialism, ontologi proofs, metaphysics, moral, engaged fiction, Socrates-dialogues.

Kurzfassung:

In diesem Artikel sind einige Werke von der Kinderliteratur untersucht, die mittelbar oder unmittelbar Kinderphilosophie beinhalten. Das erste Werk *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun! (Prima! mein Kind, Prima!)* von Mustafa Ruhi Şirin ist erste Gedichtsversuch über Kinderphilosophie in

* (Yrd.Doç.Dr), Frankfurt Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi Türkoloji Bölümünde misafir öğretim üyesi. Gastwissenschaftler in der Türkologieabteilung an der Goethe Universität in Frankfurt am Main.

der Türkei. Das zweite Werk *Sofi'nin Dünyası* (*Sofi's Welt*) ist der Roman von Jostein Gaarder, der von der abendländischen Philosophiegeschichte durch einfache Fiktion erzählt. Das bearbeitete Dritte ist *Küçük Prenz* (*Kleinprinz*) Antoine de Saint- Exupery. Das letzte Werk *Gülibik* (*Der Hahn*) ist eine lange Geschichte von Çetin Öner.

Um philosophische Oberflächen- und Tiefenflächenstruktur der jeweiligen Texte herauszufinden, sind die analytischen Methoden der Semiotik, Textlinguistik und Pragmatik in dieser Arbeit verwendet worden.

Schlüsselwörter: Kinderphilosophie, mit Kinder philosophieren, Erziehungsphilosophie, Existentialismus, ontologische Bewiese, Metaphysik, Moral, engagierte Fiktion, Sokrates-Dialoge.

GİRİŞ

Son yıllarda çocuk edebiyatı içinde çocuk felsefesinin önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Bu tür eserler edebi kurgu aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak çocuk felsefesini konu almışlardır. İlk grup eserlerde kurgu içerisinde doğrudan felsefi bilgi, ikinci grup eserlerde dolaylı olarak felsefi bilgi veya mesaj verilmektedir. Bu tür eserler işlevleri bakımından incelendiğinde: kurgu içerisinde doğrudan felsefi bilgi veren eserlerin edebiyatı araç olarak kullandığı, felsefe ve eğitimin amaç olduğu görülecektir. Bunlara felsefe güdümlü eserler de diyebiliriz. Çocuklarla felsefe yapmak için yazılan öğretici kitaplar bu kapsama girmektedir. Diğer eserlerde ise edebiyat amaç, felsefe araçtır. Her eser doğal olarak bir yada birkaç ağırlıklı felsefi düşünceyi aktarabilir. Ayrıca felsefenin konu alanlarını kurmaca olarak da işleyebilirler. Bunlar belirli bir noktaya kadar felsefi güdüm kurgusuna sahiptirler, en azından bir birkaç felsefi mesaj verebilirler.

Bu çalışmada, Dünya ve Türk edebiyatından seçilmiş bazı tipik eserler çocuk felsefesi yönünden incelenecektir.¹ İncelenecek olan eserler şunlardır: Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk felsefesi üzerine denemeler yaptığı *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* adlı şiiri, Jostein Gaarder'ın romanı *Sofi'nin Dünyası*, Antoine de Saint- Exupery'nin *Küçük Prenz*'i, Çetin Öner'in *Gülibik* adlı uzun öyküleri. Bu eserlerden *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* ve *Sofi'nin Dünyası* doğrudan, *Küçük Prenz* ve *Gülibik* dolaylı olarak çocuk felsefesiyle ilgilidir. Ayrıca Mustafa Ruhi Şirin'in şiir kitabı *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* Türkiye de çocuk felsefesi üzerine yapılan ilk edebî denemelerden biri olması nedeniyle önemlidir.

¹ Çocuk felsefesi ile çocuk edebiyatı arasındaki bağlantılar hakkında Hece Dergisinin Çocuk Edebiyatı Özel Sayısında (*Ağustos-Eylül 2005, Sayı:104-105*) genişçe bilgi verilmiş ve bu alanda yazılan ilk eserler incelenmiştir.

Çalışmada metinlerdeki felsefi “yüzey ve derin yapı”yı ortaya çıkarabilmek için göstergebilim, edimbilim, metindilbilim, sözeylem kuramları kullanılmış ve bazen de söylem çözümlemeleri yapılmıştır. Bu unsurlar özellikle metinlerde yer alan sözcelerin işlevsel anlamlarını ortaya çıkarmada yardımcı olmuşlardır.

1. Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!

Türkiye’de doğrudan çocuk felsefesi üzerine ilk önemli denemelerden birini Mustafa Ruhi Şirin yapmıştır. Kitap, arka kapağında tanıtılırken bu görüş açıkça belirtilmiştir:

“Bu kitapta çocuk bakışıyla ve deneme türünde yazılmış ondokuz metin yer alıyor. (...) Yazar çocuğa, anneye ve babaya seslenirken çocuk felsefesini ortaya koyuyor. Bunu yaparken ne işaret parmağını havaya kaldırıyor ne de bağıyor. Çocukla, anneye, babayla gerçek hayat bilgisi üzerine konuşuyor. Çocuk edebiyatımızda türünün ilk örneği olan bu kitabı, çocukların, anne ve babaların severek okuyacağını umuyoruz” (Şirin 2004) .

Kitabın alt başlıklarından biri de ‘Çocuk Felsefesi Üzerine Denemeler’dir. Kitapta çocuk gerçekliği ve onun hayat yolculuğu büyüklerin ve çocuğun bakış açısıyla incelenmiştir. Şair, metafizik çocuk gerçekliğini ontolojik delillerle kaleme almıştır. İlk şiirde (*İlk Anne Dediğin Gün*) çocuk gerçekliğinin doğuşunu anlatmaktadır. Bu doğuş düşünce ve hayallerin gerçek olmasıdır. Burada çocuğun dünya, anne, baba için nasıl güzel bir aşkın varlık olduğu aktarılmaktadır. Çocuğun varlık nedenleri İslam felsefesine uygun olarak ele alınmıştır: Onun dünyaya gelişi ve var oluş biçimi mucizevidir. Çocuk aileye ve dünyaya bağışlanan bir cennet çiçeğidir (s. 9).

Çocuk şimdiye kadar elde edemediği gerçekliğini yeniden kazanmaktadır. Çocuk her şeyiyle felsefe üstü bir hakikate bürünmektedir. Objektifliği sübjektifliğini aşan bir hakikattir. Adeta şah damarından yakalamadır. Kitapta aşkın bir coşkunluk vardır. Bu duygusal bir coşku değildir, aynı zamanda nesnedir. Şirin, annenin çocuğa duyduğu fitri şefkati ve çocuğun anneye olan duygusal bağlantısını somut olarak ortaya koymuştur.

Kitapta insanlar çocuğun dünyaya gelişiyle anne ve baba olmuştur. Bu çocukla birlikte elde edilen yeni bir gerçeklik unvanıdır. İkinci şiirsel metinde anne ile çocuk ilişkisi romantik bir anlayışla işlenmiştir. Annelik bir lütuftur, bir hediyedir; çiçeğe ve meleğe benzetilir: *Annem diriliş kozam/ Anneciğim ilk cennetim* (s.17).

Üçüncü şiirde annenin çocuk hakkındaki felsefi yorumlarının yanında hayatla ilgili olarak çocuğa felsefi öğütler verilmektedir: doğ-

ru soru sorma, doğru bilgi öğrenme, doğru eylem yapma, doğru deneyim sahibi olma öğütlenmektedir. En önemlisi büyük düşünme ve idealist bir insan olma tavsiye edilmektedir (Bkz. ss. 21, 22).

Dördüncü şiirde ise çocuk için hayal gücünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamış ve onu ikiz kardeş olarak tanımlamıştır. Çocuk hayal gücü ile büyümektedir. Hayaller onu büyütür, geliştirir. Hayalin yanında ilham da hayatın yardımcısıdır. Önemli olan onu çağırmasını bilmektir. Hayal bu anlamda ilham kaynağıdır. Hayal adeta çocuğun kurtarıcısıdır; onu yalnızlıktan kurtarır ve göklere açılmasına ve kâinat kitabını okumasına vesile olur (s. 25).

Çocuğun hayalleri fotoğraf karelerine sığdırılmaktadır. Bu karelerde kaderi fakirlik, yoksulluk olan çocuklar vardır. Burada ideal bir çocuk anlayışıyla pembe resimler çizilmiştir. Şiirin sonunda çocukluktan uzaklaşmadan ilk oyu'nu kullanmak istediğini ve bu oyu da „ *çocuklara soru sormayı öğretmeyenlere/ hayır diyebilmek için*“ kullanacağını söylemiştir (s. 31).

Beşinci şiir 'Soru Sormak' başlığını taşımaktadır. Bu konu katıksız çocuk felsefesinin en önemli konusudur. Şair soru sormanın çocuk için önemi üzerinde durmaktadır. O, çocuğun, 'Niçin?' diye sormadığı ve cevabını bulamadığı zaman hayatı öğrenemeyeceğini belirtir; çünkü çocuk gerçek hayat bilgisini öğrenmek istemektedir. Çocuk kendi haklarını bilmeli, kendi olmayı, balık tutmayı öğrenmelidir. Haklarını elde etmeyi öğrenen aynı zamanda aklını ve bilgiyi kullanmayı da öğrenecektir (s. 31).

Şair 6. şiirde hayatı çetrefilli bir oyuna benzetir. Bu dünyada *iyi yaşamının, ahlaklı ve erdemli olmanın gereği* üzerinde durur (Şirin 2004: 42). 7. şiirde oyunun çocuk hayatındaki önemi anlatılır. Ona göre *oyun en ciddi işidir çocuğun* ve çocukluğun en güzel çağıdır. Her oyunun bir kuralı olduğunu, kuralı ihlal edenin oyundan atılacağını, çocukların birlikte oyun oynamaları halinde zevk alacaklarını söyler (s. 46). Şiirde anne ve baba için çocuk bir okuldur, onlar çocukları çocuktan öğrenirler. Çocuğun en büyük zaferi *dünyaya güzel bakmaktır*.

9. şiir en büyük iyilik olan *erdemlilikten* bahseder. Şair burada, iyiliğin tarifinden hareketle erdem tarifine varır. En güzel *iyilik* karşılıksız yapılan iyiliktir. İşte erdem budur. Bu iyilik sadece insana yapılan iyilik değildir: Çiçeğe, toprağa, hayvana kısaca herkese ve her şeye yapılan iyiliktir. Bu erdem kendisi için de bir kazançtır ve hatta en güzel duadır. Burada önemli olan hususlardan biri de çocuğa iyilik yapmayı öğretmektir. Buradan şöyle bir hayat felsefesi çıkmaktadır. *Güzel düşünen, iyilik yapan herkes hayatından zevk alır* (s. 54).

10. şiirde *Evcilik Oyunu* ile bir hayat modeli çizilmekte ve çocuk hayata hazırlanmaktadır. Şair gecekondü kesimlerinde çocukluğunu yaşamadan ve evcilik oyunu oynamadan gerçek hayatın içine girenlerin nasıl sıkıntılar çektiğini anlatmaktadır (s. 62).

11. şiirde yaşama hakkının kutsallığından bahsettikten sonra insanın her zaman vicdan muhasebesini yapması gereği üzerinde durmaktadır. İnsanın insanca yaşamadaki temel hedefinin aşağılara düşme olmadığı ve yukarılara yücelme olduğu dile getirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü *İnsan da İrmak Gibidir* adını taşır. Bu bölüm 12. şiirle başlamaktadır. Bu şiirde çocuk babasını anlatmaktadır. Çocuk için baba kendi vücudundan bir parçadır. Ondan ayrılınca hüznülenir, eve gelince de dünyalar onun olur. Fakat hayatın acı gerçeği çalışmak, üretmektir. Babası işe gitmek zorundadır. Üreterek kazanmak, paylaşarak yaşamak çok güzeldir. *Baba senin de en çok sevdiğin/ felsefe bu değil mi? "Önce komşu sonra ev"* (s. 72). Bu görüş İslam'ın temel felsefesidir. İslam'a göre hayat bir mücadele değildir. Mücadele yerine dayanışma esasını getirir. İnsanlar paylaştıkça hayatlarından zevk alırlar. İslam'ın yaşam felsefesine göre bir Müslüman, komşusu açken, tok yatamaz.

Burada ayrıca çocuk fitratından da bahsedilmektedir. Çocukların bu temiz ve saf fitratı evrensel doğrulara çok uymaktadır. Çocuk büyüdükçe bu doğal evrensel özelliklerini kaybedeceğinden korkmaktadır. Ancak onlar saflığın, temizliğin, doğruluğun ve mertliğin bedelini ödemektedirler. Çocuk büyüklerin cesaret edemediği bir zemin ve zamanda "*Kral çıplak*" demişti. Fakat değişen bir şey yoktur: *Kral hâlâ çıplak*tır. Büyükler ve halk, çocuk gibi olmayı kabul ettiklerinde kral da değişecektir (s. 72,73).

13. şiir çocuğun keşif, düşünme yetisinden bahseder ve bir bilge öyküsü anlatır. Bu öykü, okun hedefi bulma sanatı üzerinedir. Burada ok, yay, hedef, ok atan vb. hepsi birer felsefi göstergedir. Bunların hepsi birer düşünme aletleridir. Sonunda bilge şark felsefesi geleneğine göre öyküyü açıklar: İnsanın hedefi olmalıdır. Hedefe ulaşmak için bilgi yayını çekmeli ve deneyim okuyla hedefi vurmalıdır. Yalnız bu bir süreçtir, insan bunları birden elde edemez. Acemilik döneminden sonra insan olgunlaşır ve hedeflerine ulaşır (Şirin 2004: 77, 78). Bir sonraki *Babamın İtirafı* adındaki şiirde insan yetiştirme düzeni ve eğitim felsefesi eleştirilmektedir. Bu eleştiriyi yaparken *Küçük Prens*'in bu konudaki eleştirisine atıfta bulunmakta ve onu haklı göstermektedir: *Haklısın Küçük Prens'im: "Büyükler böyle işte"* (s. 80). Şair daha sonra eğitim felsefesinde yapılan yanlışlıklara örnekler vermektedir. Hiçbir şey yapmayan, kendi yetenek ve becerilerini geliştiremeyen çocukların büyükler tarafından uslu olarak nitelendirildiğini, değerler yerine önce görevlerin öğretildiğini, çocukların tekdü-

ze fikirlerle yetiştirildiğini, şekilciliğe önem verildiğini, önce matematiğe önem verildiğini, ne tarih dersinin ne de hayat bilgisi dersinin doğru öğretilmediğini açıklamıştır (s. 82, 83).

15. şiirde artık çocukların *oyuncakların oyuncağı* olduğu vurgulanmıştır. Doğal hayatın ve doğal oyuncakların artık kalmadığı ve dolayısıyla eşya ile insan ilişkilerinin insanların aleyhine bozulduğunu anlatmıştır (s. 85, 86).

Kitabın 16. şiirinde tekrar doğal hayatın önemine değinilmiştir. Aklımıza Jean Jacques Rousseau'nun doğal yaşam ve eğitim felsefesini getirmektedir. Son bölüm kitabın adını taşımakta ve metafizik bir kavram olan aşk konu edilmektedir. İlk şiirde çocuk annesine rüyasında gördüğü aşk meleşinin öyküsünü anlatmıştır ve aşkı öğrenmek istemektedir. Sonunda aşkın mecazî bir kavram olarak hakkında hiç bir şey bilinmeyen bir şey olduğunu belirtmiştir (s. 98, 99). Son şiirde şair evrende her şeyin temelini aşka dayandığını ifade etmiştir. Aşkı ontolojik delillerle anlatmaktadır. Şair aşkı denize benzetmiş, insanların aşkın sırrını bilebileceklerini ancak kıyasını göremeyeceklerini söylemiştir. Kısaca son şiirde aşkın metafizik gücü anlatılmaktadır (s. 101, 102).

2. Sofi'nin Dünyası

Jostein Gaarder'in *Sofi'nin Dünyası* adlı eseri felsefeyi tanıtan ve felsefe tarihini anlatan bir romandır. Roman çerçeve anlatıma dayanır. Eserde Batı felsefesi mektup biçiminde anlatılmıştır. Sofi bir gün tanımadığı birinden bir mektup alır. Bu mektupta; Kimsin? Nereden geliyorsun? Dünya nedir? gibi felsefi sorular yer almaktadır. Ansızın UN- Binbaşı Knag'ın kızı Hilde'ye yazmış olduğu bir kart ortaya çıkar. Sonra Sofi esrarengiz bir biçimde Hilde'ye ait bir takım eşyaları bulur. Romanın sonraki bölümlerinde mektubu yazan kişinin, Sofi'nin felsefe öğretmeni Alberto Knox olduğu anlaşılır.

Romanın yarısına yakın kısmında Sofi ve öğretmenin birer kurgusal figür oldukları açıkça fark edilir. Tüm bunlar aslında Knag'ın kızı Hilde ye 15. doğum gününde kızının felsefeyle ilgilenmesi veya ilgi duyması için yazılmış olan mektubun edebi figürleridir.

Sofi, doğum günü partisinde hayal âleminin figürü olan Alberto ile karşılaşır. Alberto fantastik bir masal kahramanıdır. Romanın sonunda Sofi ve Hilde gerçek kişiliklerine bürünmektedirler. Artık "Sofi kimdir?" sorusu gündeme gelmektedir ve bu sorunun cevabı yok gibidir. Bir takım düşünsel gerçeklikler kurgusal düzlemlerle anlatılmış, kurgu edebî anlamda tam olarak kendini bulamamıştır. Çünkü olay veya olaycıklar sadece iki kişi arasında tekdüze olarak geçmekte ve hiçbir zaman önemli dönüm noktalarını aşarak zirveye ulaşamamaktadır.

Eserin çocuk felsefesiyle ilgili yanına gelince şunları söyleyebiliriz: Gaarder, eserinde çocukların “şaşırtma, hayret etme” yetilerinden hareket etmiştir. Ona göre “iyi bir filozof olabilmek için ihtiyacımız olan yegâne yeti merak ve hayret etme yetisidir.” (Gaarder 1994: 23) Büyüdükçe kendimizde olan bir takım fitri yetilerimizi ve en önemlisi dünyayı hayretle ve merakla gözlemlene ve sorgulama yetimizi kaybederiz. Bu kaybettiklerimiz işte filozofların tekrar uyandırmak istedikleri şeylerdir. Daha sonra hayatın bir bilmece olduğunu söyleriz ve bunu düşünmeyi öğrenene kadar böyle düşünürüz (Bkz. Gaarder 1994: 26).

Sofi'nin Dünyası “çocuklar için veya gençler için felsefe” amaçlı olarak yazılmış Batı felsefe tarihini basit bir kurguyla anlatan bir romandır. Eserde Sokrates tipi diyaloglar (soru-cevap) bulunmaktadır. Eserde yer alan sorular çocuk felsefesi alanında sorulmuş olan felsefi sorulardır. Romanda yer alan düşünceler, metinler, söyleşi veya diyaloglar felsefeye uygundur.

Kitap, felsefenin ve felsefe tarihinin çocuklar tarafından kolay anlaşılabilmesi için yazılmıştır. Yalnız bu eser doğrudan bilgi veren bir tarih kitabı değildir; eserde kısmen kronolojik bilgi vardır. Tam bir felsefe tarihi olması için de kronolojik olarak bilgi vermesi gerekmektedir. Kitaba Kuzey ve Yunan mitleri anlatılarak başlanmış, tabiat felsefesi, Demokrit, Sokrat öncesi, Sofistler, Platon, Aristoteles, Helenizm, Hıristiyanlığın ilk kaynakları, Ortaçağ, Rönesans, Barok, Aydınlanma, Romantik, Alman İdealizmi, Pozitivizm, Materyalizm, Marksizm, Kierkegaard, Freud, Var oluşçuluk ile devam edilmiştir.

Yazar eserde Doğu felsefesine değinmemiş, sadece Batı felsefesini anlatmıştır. Özellikle Yunan felsefesinin uzun uzun anlatıldığı görülür. Bunun dışında Alman idealizmine de (klasik vs.) çok fazla yer verilmemiştir. Eserde Fransız pozitivizmi, 20. yüzyılın Yeni Pozitivizm anlayışı, bilim teorileri, Viyana Çevresi ve Wittgenstein işlenmemiştir, bunun dışında materyalizm de (Feuerbach) eksik anlatılmıştır.

Yazar kendisine göre bir yol izlemiş ve özel seçimler yapmıştır. Mesela bir taraftan Aristoteles'in bazı görüşlerine yer verilirken diğer taraftan Kant'ın akıl, etik vb. konuları üzerine olan bazı görüşlerine yer verilmemiştir.

Kitap, felsefenin temel sorusu olan “Kimsin?” sorusuyla başlamış ve bu soru her felsefi görüş içerisinde cevabını aramıştır (Bkz. s.8). Aynı soru sürekli olarak değişik bağlamlarda, farklı bakış açısı veya yeni bir söylemle gündeme gelmiştir. Ancak yazar, eserde konularla çok iyi bağlantılar kurmuştur. Kierkegaard'ın Sokrates üzerine yaptığı mastır çalışmasıyla felsefi bağlantıları çok iyi verilmiş ve yine Marks'ın fikirleri, tarihî materyalizm üzerine (antik dönem materya-

listleri: Demokrit ve Epikür) yaptığı doktora çalışmasıyla iyi ilintilendirilmiştir.

3. Küçük Prens

Antoine de Saint-Exupéry'nin *Küçük Prens* adlı öyküsü çocuk felsefesi içinde ele alınabilecek eserlerden birisidir. Çünkü Drewermann ve Neuhaus'a (1984) göre "*Küçük Prens ideal insanlık talebidir.*" Küçük Prens çocukların kendisi için ve başkası için tasavvur ettiği ideal insanlığın kurgusal ve hayali olarak düşünülmesidir. Küçük Prens felsefi değer yargılarını, doğal varlığı, ahlaki değerleri, hayat gerçekliğini anlatan bir metindir. Exupery, orada insanların git gide yalnızlaştığını ve dolayısıyla dünyanın çekilmez hale geldiğini anlatıyor. İnsanlar bunu telafi etmek için hayal ve masal dünyasına kaçmak zorundadır. Sorunların çözümünün temelinde '*değişme*' vardır. Büyüklerin ise kendilerini değiştirmeleri kolay değildir.

İnsanın düşünmesi gereken sorular şunlardır: Gerçek hayat nasıl olmalıdır? Bu konuda benim eksikliklerim nedir? Neye özlem duymalıyım? Gerçekten önemli olan nedir? Nasıl bu dünyayı doya doya yaşarım? Bu dünyada nasıl mutlu olurum? Gittiğim yol doğru yol mudur? Klasikleşen 'çıkamaz dünyamdan nasıl kurtulabilirim?' Kendimi nasıl değiştirebilirim? Ben birileri için ne kadar önemliyim, ne kadar özeliyim? Bu soruların hiçbirini gezegende oturanlar sorma cesaretini kendinde bulamamışlardır. Çünkü gerçek dünya ve kişileşmeyle karşılaşmak istememektedirler. Bu soruları kişi kendi sormadığı, gerçeklikleri sorgulamadığı müddetçe mutlu olamayacaktır. Küçük Prens bile onlara yardımcı olamayacaktır.

Küçük Prens çocukların felsefi sorularının somut bir imaja dönüşürülmesi, metafizik varlık sorularıyla ilgili kendi içlerinde kendilerine telkin edecek ve bu evrende yaşamayı içselleştirecek cevapları bulmaları için çok güzel bir kitaptır ve çocuklarla felsefe yaparken en güzel edebî araçtır.

Kitapta işlenen felsefi konular da çocukları için oldukça önemlidir. Büyüklerin niçin farklı düşündüklerini; çocukların önem verdiği konuları büyüklerin niçin bu kadar önemli gördüğünü anlamak açısından da faydalı bir kitaptır. Elbette burada çocukların gerçekleri doğru değerlendiremeyeceği hususu da akla gelebilir.

Çocuklar varlıkla ve etrafında dönen güncel olaylarla ilgili soru sorabilmelidirler. Dünyaya tekdüze değil farklı gözlerle de bakmayı; felsefi deney yapmayı öğrenmelidirler. Adı geçen eser bu bağlamda felsefi deney kitabıdır. Kitap çocuklarla felsefe yapmak için de son derece uygundur.

Özetle *Küçük Prens* ideal görünen ve özlem duyulan asla yaşanamayacak olan fantastik bir yaşantıyı temsil eder. Bu eser büyüklerin insanî ve doğal olamayan dünyasına tepkidir ve bu tepki birçok şifre ile ifade edilmiştir.

Çocukluk dünyası çoğu zaman büyüklerin akıl veya mantığıyla şekillendirilmekte ve anlatılmaktadır. Küçük Prens yeryüzüne geldikten bu yana dünya değişmedi, fakat farklı gözle dünyaya bakmak mümkündür. Bize görünen birçok ciddi şey komik, komik gelenler de ciddi, bazı büyükler küçük, bazı küçükler büyük görünebilir. Bu dünyanın insanları çoğu şeyleri böylece yeniden keşfedebilir. Rüya görme ve sevmeyi en azından keşfedebilirler.

Küçük prens gezdiği gezegenlerin birçoğunda büyük insanların yalnız olduğunu görmüştür. Kral, sarhoş, işadamı, fenerci, coğrafyacı vs. bunların hepsinin ortak yanı yalnızlıkları ve bu yalnızlığı telafi edecek kendilerine göre bahanelerinin olmasıdır. Bunlar görüntü ve maske rollerdir, asıl değil. Hepsinin aslında kendilerini ve gerçeği tanıma korkuları vardır. Objektifliklerini kaybetmişlerdir. Sağduyularını kaybetmişlerdir. Duygularını yitirmişlerdir. Düşüncelerine kalplerini katamazlar. Farkında olmadan bunları yapmakta ve kendi gerçekleriyle çelişkiye düşmektedirler.

Bu kitap aynı zamanda, öykü aracılığıyla düşünmeye çağrı ya da felsefeye sanatla yaklaşma denemesidir.

Eserde felsefî düşünceyi temsil eden sembolik kişiler vardır. Bunlar her yerde görülebilecek güncel insan tipleridir. Bazıları şunlardır: “*Kral, sarhoş, işadamı, fenerci ve gezegen toplumu*”. Kral en güçlü olarak kendisini görmekte, etrafındakilere mantıklı emirler verdiğini sanmakta ve onlardan her şeyi yapmalarını istemektedir. İnsanlarla ilişkisi sadece kendi kurgusal dünyasında neyi nasıl yapacaklarıyla ilgilidir. Onun pratik aklının prensipleri son derece soyut ve insan fitratına terstir. Ülkesini monarşiyle idare eder. Kral kendisiyle ters düşmektedir. O da kendi gezegenini terk etmek ister, Küçük Prens onu da değiştirmek istemekte ve bu konuda ona da yardım etmek istemektedir. Fakat bu mümkün değildir. Çünkü onların tabulaşmış gerçek dışı ve ideolojik dünya görüşlerini değiştirmek kolay değildir. Bölümün sonunda Kral kendisinin birçok olay karşısında aciz ve çaresiz kaldığını hissetmektedir. Hiçbir beşer, geniş anlamda kudret sahibi değildir ve birçok bakımdan âcizdir. Mutlak kudret sahibi Allah’tır. O hükümran olan bir benlik bilincine sahiptir ve onu terk edemez.

Eserde bir de *sarhoş* vardır; o da yalnızdır. İnsanlardan ve dünyadan kaçmaktadır. Masal âleminde yaşamak istemektedir. Dayatılan ve sanal olan dünya gerçekliği ona ağır gelmiştir. Çürüyen ve ö-

len gerçekliğini yeniden elde etmek ister. Kendisini de hor görür ve içer; başkalarının göz baskısından kurtulmak, kendi vicdan ve merhametini korumak için kendini küçümser, bu yüzden de sarhoşluğun cazibesi içerisinde içer. Niçin içtiğini unutmak için içer. Hayatın o ağır sorularıyla karşılaşmamak ve kendi kendine sorular sormamak için içmeye devam eder.

Eserdeki bir başka tipik figür de *iş adamı*dır. İş adamı gezegenin en hırslı insanıdır. Yıldızlara, yani paraya hırs duyar. Kendi yalnızlığına ve yaptığı işin anlamsızlığına düşünmek için fırsat veya zaman bulamaz. Özel hayatını unuttur. Para her şeyidir. Her şeyi parayla satın alabileceğini düşünür. Fakat satın alamayacakları birçok şey vardır; değerler, sevgi vs.

Fenerci ise sadakat ve vazife bilinciyle gerçek dışı bir dünyaya hizmet eder. Saçma sapan bir çalışma dünyasını yaşar. Birileri diğerleri için soluk soluğa yaşarlar. Küçük Prens ilk defa büyüklere değişme önerisinde bulunur. Dinlenmeye özlem duymaktadır ve yaptığı işten nefret eder.

Kitapta yine bir takım *sembol değerler* vardır. Bunlar felsefi değerleri ifade ederler. Eserde ağır ve anlaşılması zor olan kavramlar için birer sembol kullanılmıştır. Bu semboller şunlardır: Gül, her türlü 'sevgi' için bir semboldür. Çünkü seyahat boyunca her yerde etkilidir: Çöl, insanın kendisini tanıyıp bulması veya zorlu bir hayat yolculuğuyla ilgili bir semboldür. Susuzluk, gerçekleri öğrenmenin özlemi; çöldeki yalnızlık, insanın bu kadar kalabalık dünya içerisinde yalnızlığı; dağlar ve zirveye çıkma çabası, insanın bu dünyada yolunu zor bulacağı ve başka dost arama çabası; sadece kendi sesinin yankısı, ve "Sen kimsin?" sorusu (felsefi bir aksisedadır) yalnız kalma hissi ve göstergesi; tilki, gerçek hakikati arama çabası olarak anlam bulur. Burada yine gerçek arkadaşın kolay bulunamayacağı aynı zamanda da satın alınamayacağı gerçeği, iyi bir arkadaş bulabilmek için sabırla yavaş yavaş hareket edilmesi ve tedbirli olunması gerektiği ifade edilir.

4. Gülibik

Çetin Öner'in *Gülibik* adlı uzun öyküsü dolaylı olarak çocuk felsefesini işlemiştir. Bilindiği gibi ellili yıllarda Türkiye'de köyden kente göç başlamıştır. Ancak paradigmanın değişimi kendisini edebiyat içinde de göstermiştir. Edebiyat ortaya çıkan ekonomik ve sosyal gerçekliği dile getirir olmuştur. Gerçeklikler çok ağırlıklı ve tipik olarak yansıtılmıştır. Bir tarafta içinde yaşanan köy gerçekliği ve çocuk doğası diğer tarafta yeni öngörülen gerçeklik bulunmaktadır. Buna Beck "modern ve klasik arasında çelişkili tarihi ortak yaşam" demiştir (Dahrendorf 1989: 4-48).

Sosyal gerçeklikler sürekli değiştiği için çocuk edebiyatında sosyal fantezi de değişmiştir. Çocuklar kendi var oldukları dünyada hayatın zevkini, çocukluğun zevkini çıkartmaları gerekirken, bu sosyal ve toplumsal sarsıntılardan dolayı gerçeğin, olayın ve dolayısıyla gerçekçi edebiyatın bir parçası veya önemli bir kahramanı haline gelmişlerdir. Onlar sosyal gerçekliklerin kurbanları olmuşlardır. Böylece kendiliğinden varoluşçu bir çocuk edebiyatı doğmuştur.

Bu, var olma ciddiyetine dayanan, çocuk ve yetişkin ayırımı yapmayan edebiyat anlayışıdır. Artık edebî eserlerde, ailede ve toplumda sıkıntılarla yüz yüze olan ve çelişkilerle dolu olan çocuklar vardır. Çocukların ruh ve duygu dünyasını mahveden, çelişkili ve sorunlu bir *Ben*'lik ortaya koyan bir çocuk edebiyatı vardır.

Gülibik bu anlamda çocuk felsefesine girebilecek tipik bir eserdir: Eser 9 yaş ve üstü çocuklar için yazılmıştır. Öyküde varlık mücadelesi anlatılmıştır. Orada çocuk ailesiyle ve horozuyla birlikte var olma mücadelesi vermektedir. Bu var oluş mücadelesi daha öykünün tek sayfalık girişinde "*Kalk gidelim.*" dedi Horoz, "*Ölümden öte köy var mı?*" denilerek açıkça ilan edilmiştir (s.9). Yazar varlık mücadelesini materyalist felsefe çerçevesinde işlemiştir. O yokluk, fakirlik, yoksulluk motiflerinin yanında sınıf çatışmasını, yabancılaşmaya ve sömürüye karşı bir mücadeleyi dile getirmiştir. Bu mücadele bazen birey ile toplum (sistem) bazen de bireyin kendi içinde diyalektik bir şekilde devam etmektedir.

Eserde Sokrates tipi soru-cevap uygulaması vardır. Bu sorular çocuk felsefesi alanında sorulmuş olan felsefi sorulardır. Varlıkla ilgili sorular ontolojik delillerle cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Eserdeki düşünceler, söyleşi veya diyaloglar felsefi sohbete gayet uygundur. Eserin hayvan kahramanı Gülibik, hem felsefi hem de edebî bir *leitmotif* olarak kullanılmıştır. İnsan ve hayat arasında önemli sembolik bir değer taşır.

Yazar, eserin önsözünden itibaren kitabın değişik yerlerinde doğal olmayan eğitim felsefesini eleştirmiştir: "*O yoksul çocuk artık büyümüştür. Birçok okulda okumuş, birçok işe girmiş çıkmış, gerekli gereksiz bir yığın bilgiyi, çarpım tablosunu bile öğrenmiş, ama unutmuştur. Bir tek Gülibik'i unutmamıştır yıllardan beri.*"(s.7).

Yine bir başka yerde matematik öğretmenine tepkisini şöyle dile getirmiştir: "*Belli ki O'nun da bir horozu olamamıştı. Bir horozla arkadaş olmamış, bir horozu sevmemiş, ola ola derslerinde başarı gösterip bir denetçi olabilmişti ancak. Horoz sevmeyen çalışkan öğrencilere ol-dum olası acımışumdur. Okullarda horoz sevmeyi öğretmiyorlar. Yazık!*"(s.59). Kahraman daha sonra okullarda ezber yaptırıldığını, so-

yut sayısal değerlerin öğretildiğini bunların işlevsel hayat için pek işe yaramayacağını vurgulamıştır.

Baba ile oğul arasında geçen şu diyalog çocuk felsefesi açısından çok anlamlıdır: “*Kasaba’ya, pazara gidiyorum, sana tahtadan at alayım mı?*” dedi Baba. “*Bana tahtadan at alacağına etten eşek al*” diye karşılık verdi çocuk” (s.10). Kitapta bu doğal düşünce felsefesi metot olarak benimsenmiş ve olayların arka planı belirlemiştir. Bilindiği gibi oyuncak çocuğun doğasının bir parçasıdır. “*Bana tahtadan at alacağına etten eşek al*” söylemi ile çocuk doğal olanı tercih etmektedir. Bu yaklaşım bize J.J. Rousseau’nun doğa felsefesini ve doğal eğitim anlayışını hatırlatmaktadır.

Çocuk anlatıcı toprakla çalışmanın zor olmasına rağmen güzel olduğunu beyan ederek doğal yaşantı biçimini öne çıkartmıştır. “*Toprağı, otları, çiçekleri anlatırdı babam çalışırken. Okulda öğrenemeyeceğim şeylerdi bunlar.*” ifadesi her şeyin okulda öğrenilemeyeceğini, bazı konuların yaşanarak öğrenileceğini ve dolayısıyla biraz da doğal eğitime dikkat çekmiştir (s. 23). “*Toprak anamız, Dağ da babamızdı biz yoksul köylülerin. Toprak Ana kucağını, Dağ Baba kollarını açardı bize.*” Yazar burada antropolojik yaklaşımlarla toprağa, dağlara ve hatta güneşe kutsiyet kazandırmıştır. (s.56) Sebepleri öne çıkartmıştır. Sebep sonuç ilişkisini, yani nedenselliği vurgulamıştır.

Doğal hayat içinde eşya ve insan ilişkilerini de ele almaktadır: Çocuğun arkadaşı Alışır bir söğüdün altındadır ve elindeki çakı ile bir düdük yapmaktadır. “*Gidip yanına oturdum. Bir elinde ince bir söğüt dalı, öteki elinde balık biçiminde bir çakı vardı.*”(s. 15). Bu araç çok lazım olan ve saklanan bir araçtır. Çocuk figür bunun önemini şu cümlelerle vurgulamıştır: “*Sonra inanılmaz bir şey oldu. Alışır elini cebine soktu, balık biçimindeki çakısını çıkartıp uzattı bana. (...) Aldım çakıyı. Sarılıp bir kez daha kucakladım onu.*” (s. 41). Alışır artık şehre okumak için gitmektedir ve köy için çok değerli bir aracı çocuğa hediye etmektedir. Yalnız Alışır çakıyı hediye ederken “*Okulda kalemlemini açarsın.*” (43). demiş ve eğitim amaçlı olarak kullanılmasını istemiştir.

Eserde varlık kavramı geniş anlamda ele alınmış; sadece insan hayatı değil, diğer canlılar yani hayvanların varlığı da söz konusu edilmiştir. Gülibik varlıklardan hayvanların temsilcisidir. Yazar Gülibik’in doğuşundan ölümüne kadar hayatını anlatmıştır. Öner, işe ilk var oluş felsefesinden başlar: “*Bir civcivin doğuşunu ilk kez izlemiştim.*”(s. 14).

Felsefenin önemli aracı da tartışmadır. Felsefenin temel konularıyla ilgili tartışmalar yapılır. Çocuk bir arkadaşıyla civcivlerin var oluş biçimini tartışır. “*Yumurta tavuktan değil, civciv yumurtadan*

çıkmuştu” (s.14); “Dayanamadım, ‘Civciv yumurtadan çıkar,’ dedim birdenbire. Duymazlıktan geldi. ‘Civciv yumurtadan çıkar dedim sana!’ diye bağırdım.”... “Eee? Ne olmuş yani? dedi Alişir. ‘Yumurta tavuktan değil civciv yumurtadan çıkar.’ ‘Hadi oradan enayi!’”(s.16). “Dinle bak, anlatayım: Tavuk önce yumurtadır, sonra tavuk olur. Sonra da yine yumurta olur. Enayi horozlar ise önce yumurta, sonra horozdurlar. Yeniden yumurta olamazlar. Ölünce de, ölü bir horozdurlar artık.” “Anlamadım” dedim.

Benden büyük olmazsa dövüşürdüm onunla. Ama şimdilik hiç gereği yoktu bunun. Üstelik insan, yenileceğini bile bile bir kavgaya girmemeli. Eh nasıl olsa ben de büyüyecektim bir gün. Gösterir idim o zaman ona. Sustum karşılık vermedim.” (s. 18).

Bu diyalog, fikirlerin çatışmasından gerçekleri ortaya çıkarabileceği gibi “hak” yerine “kuvvet” anlayışını da gündeme getirmektedir. Burada o, aynı zamanda insanın aklını kullanması gerektiğini de vurgulayarak “Üstelik insan, yenileceğini bile bile bir kavgaya girmemeli” demektedir.

Bu tartışma aslında yeni değildir, eskiden beri düşünürler arasında tartışılmaktadır. Çocuk felsefi, tartışma yaparken akli deliller kullanılır. Çocuk burada gözlem yaparak görüşlerini aktarmıştır. “Bir civcivin doğuşunu izledim,” dedim, diyerek Alişir anlaşılmayan konuyu açıklığa kavuşturmak için delillendirme usulüne başvurmuş ve iddiasını ontolojik örneklerle karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışmıştır. Söğüt ağacının oluşma biçimini kayısı ağacıyla karşılaştırarak vermiştir. “Bir kayısı ağacı, söğüt gibi değildir. Önce bir çekirdek, sonra bir ağaç, daha sonra ise kayıslarla dolu bir ağaç olur. Çekirdekleri toprağa düşünce de filizlenir, yeni kayısı ağaçları yetişir. Onlar da meyve verirler, çekirdek olurlar, sonra da ağaçlaşırlar yine.” (s. 19).

Aslında bu yaklaşım, kozmik yapının sistemlerinden hareketle felsefe yapmaktır. Her doğa biliminin kendine göre sistemleri vardır. Bunlar ontolojik bir sistem olarak felsefi örnek olurlar. Alişir sonunda teorisini ispatlar, Yani iddiasını pozitif delil ve örneklendirme ile bitirmiş ve ispat etmiştir: “Tavuklar kayısı ağacı gibidir, horozlarsa söğüt ağacı gibi,” dedi.” (s. 19).

Felsefenin temel konu alanı arasında bilge kişiler de vardır. Eserde kendi sosyal çevre şartlarına göre bazı bilgili kişiler vardır. Bunlar çocuk seviyesine göre her şeyi bilen kişilerdir: “İnanmazsan abime sor,” dedi. “O her şeyi bilir.” ... “Bilmediğim birçok şey anlattı bana. Örneğin, insanların maymundan türediğini söyleyince çok şaşırtdım.” (s.19). Var oluşla ilgili görüşler daha felsefi düzleme çekilmekte ve açıkça felsefi görüşler zikredilmektedir. Yazar kendine göre

bir sonuç görüş ortaya koymaktadır. Bu görüşe karşı düşünceye de yer verilmekte, fakat sonucu açık bırakılmaktadır: “*Peki,*” dedim, “*insanların maymunlardan türediklerini söylüyorsun; şimdiki maymunlar ne suç işlediler ki, maymun olarak kalmış zavallılıklar?*” (s.19). Burada ironik bir yaklaşımda bulunularak iddiayı çürütmek için antitez ileri sürmüştür. Bu anlayış tez, antitez, sentez anlayışının ürünüdür.

Sonunda Alişir soruya cevap veremeyince; değişik bir telafi mekanizması kullanarak kuvvet esasına dayalı bir yarış önermiştir: “*Hadi ahıra kadar bir koşuya var mısın?*” Yarış yapılmıştır. Elbette Alişir kahramandan çok önce varmıştır (s. 20). Burada önemli bir felsefe yatmaktadır. ‘*Kuvvet ve hak*’ meselesidir bu. Bu felsefeye göre hayat bir mücadeledir, kuvvetli olan kazanır. Burada Alişir kuvveti, diğer çocuk da hakkı temsil etmektedir. Sadece çocuk değil, onun en yakın arkadaşı Gülibik de haklıdır. Çocuk bir gün okuldan döndüğünde Gülibik’i başka horozla dövüşürken görür ve kavga nedenini bilmeseyse bile onu mücadelesinde haklı görür: “*Gülibik haklı olmalıydı. Çünkü o, olur olmaz şeyler için hır çıkartan, kavgacı horozlardan değildi. Ama bir haksızlık görünce de dikiliverirdi karşısına.*” (s.53).

Yazar eserde felsefenin konusu olan mutluluk kavramını da işlemiştir. Çocuk köyde sade ve doğal hayat içinde mutlu olduğunu vurgulamıştır. Köyün doğal güzelliklerini, köylülerin yaşantılarıyla bağdaştırarak anlatmıştır. “*Gene de bir horozum vardı benim. Mutluydum.*” (s.32). Yazar bu vesileyle küçük şeylerle mutlu olunacağını da çocuk diliyle aktarmıştır.

Kitapta renk imajı vardır. Özellikle varlık rengi sayılan kan rengi kırmızı öne çıkarılmaktadır. Daha ilk paragrafta “*O, ibiği kan kırmızı, tüyleri kızılı karalı gökkuşağı gibi çok renkli horozdu.*” (s. 11). Gülibik’in annesinin adı Kınalı’dır. İnsanı yaşatmak için kesilen hayvanın kanı (s.47), hatta sadist zevkler uğrunu dövüştürülen horozlar “*kanlar içinde kalmıştı*” (s.67, 68). Kitabın sonunda Gülibik de sahibi için varlık mücadelesi verecek, dövülecek ve kan revan içinde kalacaktır: “*Kan kırmızı tüyleri kana belendi. ... Tırnakları gagası, ibiği kan içindeydi.*” (s.76). Eserde insan hayatı için önem taşıyan varlıkların çoğunun rengi kırmızı ve kırmızının tonlarıdır. Yiyeceklerden domates kırmızıdır (s.24), kesilen karpuz kan rengidir (s.27). Bayramlık olan alınan yemeni de kırmızı, hatta kıpkırmızıdır (s.56).

Yine mavi renk, mutluluk rengidir. “*Mavi çiçekler*” (s.29), “*masmavi bir buğday tarlası*” (s.31), Kitapta temel felsefi görüşü desteklemek için dini söylemler de montaj tekniğiyle kullanılmıştır: “*İki gözü kör bir adam pazarda bir ilahi söylüyordu: Kâbe’nin yolları bölük bölüktür,/ Benim ciğerciğim delik deliktir,/ Dünya dedikleri bir gölgeliktir.*” (s.28). Bu dini söyleme göre hedef “Kâbe”dir. Ona duyulan bir özlem

vardır. Son dizede ise asıl felsefi içerik kendini gösterir: Dünya fanidir, bir gölgelik kadar geçicidir.

Eserde ayrıca düşmanlık kavramı üzerinde durulmuştur. Düşmanı temsil eden sembol “yılan”dır: “Çok renkli yılanlardan koru sen kendini. Asıl düşmanımız onlardır. “Düşman ne demek?” ...“Düşman, tembel, ama obur bir hayvandır.” Dedi. “Kendi çıkarı için hiç gereği yokken öteki canlılara zarar verir. Tembeldir, ama sofradan en büyük payı da o alır. “

Bu görüş üzerine çocuk akli bir görüş geliştirmiştir: “Öyleyse filler bizim düşmanlarımızdır,” dedim. “Çünkü onlar hem tembel, hem de oburdurlar.” (s.30). Bunun üzerine babası bunun doğru olmadığını söylemiştir. Çocuk fikir geliştirmeye devam ederek: “Öyleyse, obur ve tembel filler düşmanımızdır, çalışkan filler de dostumuzdur.” demiştir (s.30). Çocuk bu örneği tarih dersinde felsefi olarak güncelleştirerek geniş anlamda ele almıştır: “Tembel ve obur Yunanlılar düşmanımız, çalışkan ve yoksul Yunanlılar dostumuzdur.” Öğretmen ise sözel olarak “evet” dememiş, fakat sözsüz olarak tasdik etmiştir (s.31).

Eserin değişik yerlerinde, *Küçük Prens*'te de sıkça olduğu gibi, büyükler çocuk felsefesi açısından eleştirilmektedir: “Bu büyükler, oldum olası böyledirler. Sevinçleri eksiktir nedense. Bir horozun ilk kez ötüşü kadar olağanüstü bir olaya bile sevinmezler.” (s.35).Büyükler onların önem vererek anlattıkları bazı konuları çocuksu düşünce olarak kabul eder ve önemsemezler. Çocuk “Sevincimi, mutluluğumu birileri ile paylaşmak istiyordum. Ama kimse katılmıyordu bana.” diyerek tepkisini ortaya koymuştur (s.35). Bununla da kalmamış ve “Bugün Gülibik ilk kez öttü. Sesi çok güzeldi.” söylemini duvara yazarak protesto eylemi yapmıştır (s.35).

Kitapta varlığın ve felsefenin vazgeçilmez unsuru olan “ölüm” üzerinde durulmuştur. Köyün yolu mezarlık önünden geçirdi ve orada yatanları görünce çocuğun aklına Alişir'in söyledikleri gelmişti: “Ölünce de, ölü bir horozdurlar artık.” (s.37). Arkadaşı asıl felsefi söylemi açıkça vurgulamıştır: “Bütün canlılar bir gün ölürlər.” (s.37) Çocuk bunun üzerine sorulması gereken soruyu hemen sorar: “Neden böyleydi bu? O'na ilk rastladığımda soracaktım bunu.” (s.37).

Eser özellikle 37. sayfadan sonra yoğun olarak “yoksulluk ve ölüm” konusunu öne çıkarır: “Yoksul bir köydük demiştin ya! Yoksul bir köyün her şeyi yoksuldur. Çeşmesi yoksul, evleri yoksul, okulu yoksul.” (s.44). Yoksulluk daha da trajik bir hal almaktadır: “Çoğumuzun çorabı bile yoktu. Çıplak ayaklarımız karda üşüyor, sınıftaki sobada ısıttığımız zaman da şişip morarıyordu.” (s.46).

Yoksulluk anlatılırken şehirde yaşayanların sahip olduğu imkânlarla çocuğunkiler karşılaştırılarak aktarılmaktadır. Burada daha çok

“sınıf çatışması” vurgulanmaktadır. Bu ise daha önce de vurgulandığı gibi materyalist felsefenin söylemidir. “Yoksul insanlar, küçük şeylerle mutlu olmanın erdemine varmış kişilerdir. Varlıklı çocuklar için, yeni bir ayakkabı, yeni bir elbise o kadar önemli değildir. Oysa biz-yoksul çocuklar için, yeni bir kalem bile sonsuz mutluluk kaynağıdır.” (s.62). Annesi babasının ceketini ters yüz ederek küçültmüş ve yaka cebinin yerini değiştirmiş, bunun üzerine zengin çocukları onu alaya almışlardı: “Ama sen gel de kasaba okulundaki varlıklı, şımarık çocuklara anlat bunu. Ne kadar alay etmişlerdi benimle!” (s.62). Kahraman fırsat eşitsizliği üzerinde de durmuştur: “Bizler, yoksul köylü çocukları, o güzel okullarda okusaydık, çok daha bilgili olurduk, inanın. Bizim o yoksul okullarımızda okuyup her şeyi bilen Alişir’i düşünün bir kez. Ünlü bir bilim adamı olması işten bile değildi. Ama o da bizler gibi yoksul olduğundan, ancak bir avukat olabilirdi.” (s.45).

Yoksulluk edebiyatı ve sınıf farkını vurgulayan söylemler horozun satılmasıyla zirveye çıkmıştır. Bunları kasabada okuma uğruna yapacaklardır. “Biz yoksul insanlarız oğlum,” dedi. “Satacak bir şeyler bulamazsak aç kalırız.” (s.64). Çocuk Gülibik’in satılmaması için verdiği ilk mücadele başarılı olmuştur. Ancak bu defa işin boyutu değişmiştir: Babası kasabada gezerken bahis ile dövüşen horozları seyretmiş ve Gülibik’i dövüştürmek istemiştir. Çocuk buna karşı çıkmıştır: “Ama ben dövüşsün istemiyordum. Bütün horozlar arkadaşığıydı onun. Niçin dövüşsündü bir nedeni yokken.” (s.70).

Daha sonra çocuk rüyasında horozuyla konuşmuş, horoz tüm yoksullar için dövüşeceğini söylemiştir: “senin için dövüşeceğim.” dedi. “senin için, baban için, tüm yoksul çocuklar için, tüm yoksul babalar için.” Bunun üzerine çocuk onun dövüşçü horoz olmadığını söyleyince horoz bir dava uğruna mücadeleye ettiğini ve öleceğini beyan etmiştir: “Ben ölü bir horoz değil, bir amaç uğruna dövüşerek ölmüş bir horoz olmak istiyorum.” (s.74) Horoz burada radikalce söylemlerini haykırarak ve hatta bağırarak söylemektedir: “Ölüme gelinceeeeeee: Bir amaç uğruna ölüm, bir salgın hastalıkta ölmekten ya da bir kağıt tekeri altında kalıp can vermekten, ya da yakalanıp diri diri kesilmekten çok daha onur verici bir ölümdür.” (s.74).

Rüyada horoz konuşmaya devam eder ve bilgiç rolünü üstlenir: “ben, ağzım şaşkınlıktan bir karış açılmış, onu dinliyordum. Gülibik ise bir horoz bilgiçliği içinde sürdürdü konuşmasını.” (s.49). Horoz bile sözler söylemeye devam eder: “Ayrıca, bir horozun neden öldüğü de önemlidir. Tavukların kurtuluşları uğruna ölen horozlar için ölüm bir son değildir. Onlar ölseler, bir daha yumurta olmasalar bile, anıları sürdürür yaşamlarını. Bir tavuğun ölümü bu durumda o kadar önemli değildir. Onlar nasıl olsa yeni yumurtalar biçiminde sürdürecektir

soylarını. Oysa bir horoz, bir daha yumurta olamayacağını bile bile ölüme gidiyorsa, saygı duyulur ancak ona.” (s.49).

Yazar, eserde rüyayı da bir anlatım tekniği olarak kullanmıştır. Bu rüya bize Freud'un "bilinçaltı" teorisini çağrıştırmaktadır. Çocuk rüyasında Gülibik'i görür. Gülibik Alishir'in horozlar hakkındaki görüşüne katkıda bulunur: Horoz olmadan yumurtanın ve sevginin olmayacağını ve onların tavukların özgürlüğü sağlayacağını vurgular. Burada "sevgi, özgürlük" gibi felsefi motifler öne çıkar.

Sonuç:

Bu çalışmada Türk ve Dünya edebiyatından seçilmiş çocuk felsefesiyle ilgili olan tipik eserler incelenmiştir. İncelenen eserler büyükler tarafından çocuklara yönelik olarak yazılmıştır. Bunlar öncelikle, *edebi kurgu aracılığıyla* doğrudan veya dolaylı olarak çocuk felsefesini konu almışlardır. Çocuk felsefesini doğrudan işleyen eserlerden Mustafa Ruhi Şirin'in kitabı *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* Türkiye'de çocuk felsefesi üzerine yazılan ilk edebi denemedir. Şirin, çocuklarla felsefi "*düşünme denemeleri*" yaparken şiirsel kurgu ve aktarım biçiminden yararlanmıştı. Bu eserde doğal çocuk felsefesi ağırlık kazanmıştır. Şirin, çocukları şiirin ritmik yapısı içine çekerek zor olan kevnî veya ontolojik konuların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. *Sofi'nin Dünyası* daha çok felsefi bilgi vermiş, bilgi verirken de felsefi metotları kullanmıştır.

İkinci grup eserlere giren *Küçük Prens* ve *Gülibik* ise dolaylı olarak çocuk felsefesini işlemişlerdir. Eserlere örtük olarak felsefi konular serpiştirilmiştir. Biz, bunlara "çocuksu felsefeye güdümlü" diyebiliriz. Yani belirli bir noktaya kadar felsefi güdüm kurgusuna sahiptirler, en azından yazarları tarafından bir veya birkaç felsefi mesaj verilmektedir.

Küçük Prens, çocukların kendisi ve başkası için tasavvur ettiği ideal insanlığın, kurgusal ve hayali olarak düşünüldüğü bir eserdir. Kısaca *Küçük Prens*'de felsefi değer yargıları, doğal varlık felsefesi, ahlaki değerler ve hayat gerçekliği anlatılmaktadır.

Gülibik'de yazar varlık mücadelesini materyalist felsefe çerçevesinde işlemiştir. O yokluk, yoksulluk motiflerinin yanı sıra sınıf çatışmasını, yabancılaşmaya ve sömürüye karşı mücadeleyi dile getirmiştir. Bu mücadele bazen birey ile toplum (sistem) bazen de bireyin kendi içinde diyalektik bir şekilde devam etmektedir.

Bu eserlerde edebiyatın işlevi, etkili bir fantezi dünyası sayesinde çocukların içinde yaşadıkları dünya gerçekliklerini kolayca öğrenmelerini sağlamak olmuştur. Çünkü çocuk kitapları '*dünyanın anahtarı*'dır. Çocuklar bu anahtarla model dünyaların kapısını açarlar, ora-

da yaşarlar ve okudukları dünyayı gerçek dünyada uygularlar (Bkz. Betz 2001: 8-11).

Eserlerin dördünde de yazar ve şairlerin felsefî metotlar kullandıklarını görüyoruz. Tüm eserde diyaloglar aracılığıyla soru-cevap iletişim biçimleri kullanılmıştır; bazen açık olarak bazen de örtük olarak çocuklarla felsefe yapılmıştır. Düşüncelerin sebep ve sonuç ilişkileri açıklama, delil getirme tekniğiyle aktarılmıştır. Kısaca çocuk edebiyatı konu alanları, anlatım teknikleri ve işlevleri bakımından felsefeyle paralellik göstermiştir. Ayrıca bu eserlerin hepsi de çocuklarla felsefe yapmaya uygundur.

Son söz olarak çocuklarla ilgili kavramların yeniden tanımlandığı dünyamızda çocuk edebiyatı içerisinde yer alan çocuk felsefesini her yönüyle incelemek ve sınıflandırmak faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Betz, Felicitas: Märchen als Schlüssel zur Welt, Frankfurt 2001.
- Dahrendorf, Malte: "Aufklärung und Kinderliteratur. Was ist aus der sozialkritisch-emanzipatorischen Kinderliteratur der siebziger Jahre geworden?" In: 1000 und 1 Buch, 6/1988.
- Drewermann, Eugen und Neuhaus, Ingritt: Das Eigentliche ist unsichtbar, Der Kleine Prinz tiefenpsychologisch gedeutet, Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Freiburg 1984.
- Exupery, Antoine de Saint: Küçük Pren (Çev., Tomris Uyar), Can Yayınları, 10.baskı, İstanbul 1995.
- Gaarder, Jostein: Sofi'nin Dünyası (Çev. Gülay Kutal), Pan Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Karakaya, Zeki: "Çocuk Felsefesi ve Çocuk Edebiyatı", Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Ağustos-Eylül 2005, Sayı:104-105, Ankara 2005, s. 338 – 351.
- Öner, Çetin: Gülibik, Can Yayınları, 6. Baskı. 2003.
- Rousseau, J.J.: Émile Oder: Über die Erziehung, Reclam, Stuttgart 1998.
- Şirin, Mustafa Ruhi: Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun! Çocuk felsefesi Üzerine Denemeler, Kök Yayınları, İstanbul 2004.
- Şirin, Mustafa Ruhi: Çocuk Yüzlü yazılar, İz yayıncılık, İstanbul 1998.